LLENGUA I VARIACIÓ_____

L'ús de la llengua varia en funció de la situació comunicativa (fet que dóna lloc a diferents varietats estilístiques o registres) o en funció de la diferent procedència històrica, geogràfica o social del parlant (cosa que configura les diferents varietats dialectals: històriques, geogràfiques i socials).

Existeix encara una varietat supradialectal: la **varietat estàndard** (la utilitzada pels mitjans de comunicació, la que s'ensenya en els centres docents, etc.), amb la qual s'assegura la comunicació entre persones amb varietat dialectals diferents.

LA VARIACIÓ LINGÜÍSTICA_____

Les llengües no s'usen de manera monolítica, sinó que presenten dos tipus de variació. Així, segons la situació comunicativa, apareixen diverses **varietats funcionals o registres** i, segons la procedència de l'usuari, tenim unes determinades **varietats dialectals o dialectes,** que poden ser geogràfiques, socials i historicogeneracionals.

Les llengües normalitzades tenen **la varietat estàndard**. És un registre que pot ser emprat tant en situacions formals com informals.

Varietats funcionals o registres

L'ús d'un determinat registre (més formal o menys formal) està condicionat pel **tema** (general o especialitzat), pel **canal** (oral o escrit), per **la intencionalitat** (informar, convèncer, recriminar, etc.) i pel **nivell de formalitat** (alt o baix). Cada situació requereix, doncs, unes determinades formulacions lingüístiques:

- *El Joan ha agafat una mona de ca l'ample i l'han portat a l'hospital.*
- *El senyor Joan Coll ha estat ingressat a l'hospital com a conseqüència d'una intoxicació etílica.*

Varietats dialectals o dialectes

L'ús lingüístic varia segons el lloc, l'època o el grup social a què pertanyi l'emissor. Per exemple, un menorquí pot parlar d'un *al·lot;* un vigatà, d'un *noi*, i un tortosí, d'un *xic* o *xiquet*.

També és evident que les diferents activitats o oficis desenvolupen uns usos lingüístics més o menys peculiars. La llengua dels estudiants (amb mots com *catejar*, *campana*, *filo*, *mates* o *profe*) en seria un exemple.

LES VARIETATS DIALECTALS

- **Varietats geogràfiques (diatòpiques o dialectes)**

Les variacions dialectals actuals són poc diferenciades. Les més sistemàtiques es produeixen entre dos grans blocs dialectals: el **català oriental** i el **català occidental**.

- **Varietats històriques i generacionals (o diacròniques)**

Són les diferents formes de parlar de cada època. Són, per tant, el resultat del pas del temps sobre la llengua, que ha produït importants canvis lingüístics al llarg dels segles.

Així, en català antic trobem mots que evolucionaren fonèticament (*paor–por*, *rael–arrel*, *resebre–rebre*, etc.). Pel que fa a la morfologia, per exemple, notem que certs fenòmens de català medieval es mantenen en alguns dialectes catalans com la conservació de la *-n-* etimològica en alguns plurals (*hòme**n**s, jòve**n**s, térme**n**s*)o l'acabament de de la 1a pers. sing. del present d'indicatiu en *–Ø* o en *–e* (*cant*; *cant**e***) i del present de subjuntiu en –e o en –a (*cant**e***, *ball**e***; *visc**a***, *sent**a***).

Pel que fa al lèxic, són moltes les paraules que cauen en desús (*lladoncs–aleshores*), que perviuen només en determinades zones del domini lingüístic (*eixir, oir, llevar*, etc.), que s'hagin conservat en certes àrees geogràfiques o hagin estat reemplaçades pels castellanismes corresponents, actualment admesos (*cercar–buscar*, *plànyer-se–queixar-se*, *restar–quedar,* etc.).

També pot passar que els mots sofreixin evolucions semàntiques i que en registres formals es recorri als arcaismes com una font més de lèxic (*àdhuc, llur, hom, car*, etc.).

- **Varietats socials (diastràtiques o sociolectes)**

En una mateixa societat conviuen diversos grups que utilitzen varietats socials característiques, estudiades per la sociolingüística. El llenguatge rural sol ser més conservador en el lèxic, mentre que l'urbà és més innovador, especialment entre els joves (*guai, canya, rotllo*, etc.).

Poden considerar-se dialectes socials el parlar **ultra** (propi d'ambients puristes), el parlar **bleda** (de to cursi i castellanitzant, distintiu de persones de classe alta que volen passar per "fines") i el parlar **xava** (propi de persones castellanoparlants que no dominen prou el català).

L'argot designa la varietat social pròpia d'un grup que duu una vida tancada (com els gitanos) o que ha elaborat un codi secret que el protegeix (certes tribus urbanes, delinqüents, traficants de droga, etc.). Alguns mots de l'argot de la murrialla són *pispar* (robar), *clapar* (dormir), *polir* (prendre, gastar), i de l'argot *caló* tenim *paio* (home), *calés* (diners), *canguelis* (por), etc.

També es parla d'argot fent referència a la llengua privada d'algunes professions, activitats, etc. Tindríem el cas dels estudiants, metges, soldats, gent de l'espectacle, etc. No hem de confondre, però, l'argot amb el vocabulari tècnic (*fer una placa–radiografiar*).

L'ESTÀNDARD

És un model de llengua amb què es pretén aconseguir la comprensió interdialectal (entre grups de parlants que provenen de llocs, generacions o sectors socials diferents) i alhora oferir un registre neutre. S'utilitza com a llengua de l'administració, dels mitjans de comunicació de masses, de l'ensenyament, etc.

L'estàndard català

Així, l'estàndard del català actual pot ser pronunciat des de diversos accents dialectals i inclou característiques morfològiques regulars o aquelles opcions lèxiques que tenen una certa difusió.

LLENGUA I DIALECTE

Tota llengua es manifesta a través d'unes varietats i registres concrets (estàndards o no). Així, el català que parlen un gironí, un lleidatà i un eivissenc forma part de la mateixa llengua, però de varietats geogràfiques diferents.

L'estàndard influeix en l'evolució de les varietats dialectals, però això és bo amb vista a assegurar la cohesió de la comunitat lingüística (absolutament necessària si aquesta té com a veïnes comunitats lingüístiques especialment poderoses o hegemonistes) i a diferenciar-la d'altres comunitats. L'estàndard té, doncs, un paper de llengua nacional i constitueix un marc de referència amb el qual tots el parlants de totes les varietats se senten identificats.

Tècnicament, els termes genèrics de *llengua* i *dialecte* són dos conceptes complementaris. Totes les variants d'una llengua són igualment bones i igualment dignes del màxim respecte, tret del cas que estiguin molt contaminades per altres llengües.

Convé, doncs, recordar que una llengua es parla sempre a través d'un dialecte. Tothom parla llengua i dialecte alhora. La llengua és, per dir-ho així, la suma de dialectes; i l'estàndard, "el dialecte de tots".

LA VARIACIÓ GEOGRÀFICA

La llengua es manifesta amb diferents perfils segons les zones. Cal distingir dos grans blocs dialectals: el **català oriental** (català rosellonès, central, balear i alguerès) i el **català occidental** (català nord-occidental i valencià).

EL DOMINI LINGÜÍSTIC DEL CATALÀ

Actualment el català es parla en territoris pertanyents a quatre estats diferents:

Estat francès- Catalunya Nord

Estat andorrà

Estat espanyol – Principat de Catalunya, la Franja de Ponent, les Illes, el País Valencià i el Carxe (Múrcia).

Estat italià – L'Alguer. Municipi costaner del nord-oest de l'illa de Sardenya.

DIVISIÓ DIALECTAL: ORIENTAL I OCCIDENTAL

Segons la variació geogràfica, els parlants catalans es poden agrupar en dos grans blocs dialectals : el **català oriental** i el **català occidental**. Aquesta partició es basa en una sèrie de trets lingüístics, sobretot fonètics (neutralització, plurals...).

Dins de cada bloc dialectal podem trobar alguns dialectes, subdialectes i parlars.

Divisió dialectal	**Const./consec.**	**Dialectes**	**Subdialectes**
Català occidental	Constitutiu	Nord-occidental	Pallarès, ribagorçà i tortosí
	Consecutiu	Valencià	Meridional i apitxat
Català oriental	Constitutiu	Rossellonès	
		Central	Salat, barceloní, xipella i tarragoní
	Consecutiu	Balear	Mallorquí, menorquí, eivissenc-formenterer
		Alguerès	

DIALECTES CONSTITUTIUS I DIALECTES CONSECUTIUS

Constitutius: són aquells dialectes que existeixen des del naixement de l'idioma (nord-occidental, rossellonès i central).

Consecutius: són els dialectes que resulten de l'expansió dels dialectes constitutius (valencià, balear i alguerès).

LA VARIACIÓ FUNCIONAL O ESTILÍSTICA (ELS REGISTRES)

Els factors que determinen les varietats funcionals o registres són principalment quatre: el **tema** (general o especialitzat), el **canal** (oral o escrit), la **intencionalitat** (subjectiva o objectiva) i el **nivell de formalitat** (alt, baix o mitjà).

Pel que fa al tipus de registres o estils, podríem considerar-ne tants com àmbits d'ús. Podem parlar de registre comercial, administratiu, periodístic, jurídic, publicitari, etc. Entre els **registres formals**, destacarem el registre cientificotècnic i literari; entre els **registres no formals**, parlarem del registre col·loquial i del vulgar.

La variació en els textos: varietats dialectals i varietats funcionals

Les llengües vives no s'usen de forma monolítica sinó que presenten diversitat interna. La diversitat de qualsevol text (oral o escrit) és de dos tipus. En primer lloc, presenta peculiaritats lingüístiques que es vinculen a la procedència dels grups d'usuaris, marcats per unes coordenades espaciotemporals i socials, cosa que dóna lloc a les **varietats dialectals** geogràfiques, històriques i socials. En segon lloc, i superposant-se a les diferències dialectals, els textos també mostren una determinada **varietat funcional** o **estilística** (és a dir, un **registre**).

<table>
<tr><td rowspan="5">Varietats</td><td rowspan="3">Dialectes
(segons l'origen del parlant)</td><td rowspan="2">geogràfics</td><td>Català oriental</td><td>rossellonès
central
balear
alguerès</td></tr>
<tr><td>Català occidental</td><td>nord-occidental

valencià</td></tr>
<tr><td colspan="2">historicogeneracionals:
català medieval, del segle XVI, de la Renaixença...</td></tr>
<tr><td colspan="2">socials:
parlar de la murrialla, argot juvenil, argots professionals...</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Registres
(segons la situació comunicativa)</td><td>formals</td><td>cientificotècnic

literari</td></tr>
<tr><td>no formals</td><td>col·loquial

vulgar</td></tr>
</table>

Cal no oblidar, però, que existeix encara la **varietat estàndard**, que participa de les característiques tant dels dialectes com dels registres. Així, d'una banda, l'estàndard constitueix un tipus de llengua supradialectal i, d'altra, pot usar-se en situacions molt diverses.

Varietat estàndard (o comuna)
varietat neutra: - Supradialectal (però amb matisos regionals) - Formalitat mitjana-alta

Els registres

Dominar una llengua implica, entre altres coses, conèixer quines formes lingüístiques són adequades i quines inadequades en cada situació comunicativa.

En relació amb el llenguatge estàndard (o varietat, en principi, neutra), doncs, tenim uns registres formals (registre culte, cientificotècnic, literari...) i uns altres de no formals (col·loquial i vulgar).

+ ⇧	Registres cientificotècnic, administratiu i comercial, jurídic, literari, etc.	*L'han despossseït de la cartera*
	Registres periodístics, publicitari...	*Li han sostret la cartera*
FORMAL	**Registre estàndard**	*Li han pres (robat) la cartera*
⇩ –	Registre col·loquial	*Li han afaitat la cartera*
	Registre vulgar	*Li han fotut la cartera*

FACTORS QUE DETERMINEN ELS REGISTRES

Es considera que els diversos registres són configurats, bàsicament, per quatre factors: el tema, el canal, la intencionalitat i el nivell de formalitat.

El tema

El tema pot ser **general** o **especialitzat**. Les diferències entre els temes generals i els especialitzats es fan paleses en les estructures lingüístiques emprades i, sobretot, en el vocabulari utilitzat. Així, en tractar un tema especialitzat es fan servir oracions més complexes i el vocabulari és més específic, ple de cultismes i tecnicismes corresponents a l'àmbit temàtic. La majoria de converses són de tema general.

En general, els temes especialitzats solen demanar un registre estàndard o cientificotècnic, mentre que, per als temes generals, el registre col·loquial sol ser més adequat.

El canal

És el mitjà a través del qual ens comuniquem i un dels factors que condicionen el registre. Els dos canals de comunicació lingüística són: el **canal oral** i el **canal escrit**.

Diferències entre la llengua oral i escrita:

Llengua oral	**Llengua escrita**
Comunicació instantània	Comunicació diferida
Presència simultània d'emissor i receptor	L'emissor no està en presència del receptor
Espontaneïtat, irreversibilitat	Elaboració, correcció i planificació
Sintaxi simplificada	Sintaxi elaborada
Frases simples, sovint inacabades	Frases complexes, ben acabades
Repeticions lèxiques, ús de mots bàsics	Riquesa de lèxic, ús de sinònims
Mots destinats a mantenir el contacte (funció fàtica): *oi?, eh?*	Llenguatge distant, normalment allunyat del to col·loquial
Ús de díctics (això, aquí, ara), que permeten reduir l'extensió del text	El receptor necessita explicacions que el situïn
Gestualitat facial i corporal, entonació, to de la veu (elements que poden modificar el sentit del missatge)	Recursos gràfics com la puntuació, la distribució en paràgrafs, els títols i els subtítols, etc.

La tecnologia ha permès crear altres canals, com el telèfon, el fax, el correu electrònic, etc.

La llengua oral és més espontània que l'escrita. Cal distingir entre el canal **oral espontani** (conversa familiar) i **l'oral no espontani** (la recitació d'un text après de memòria). El canal escrit pot ser concebut **per ser dit** (una obra dramàtica, un discurs, una conferència, etc.) o **no necessàriament** (reflexions, descripcions, etc.).

Pel que fa a l'ús de la llengua estàndard, la trobarem més en els textos escrits que en els orals, que són més sovint expressats en registre col·loquial i en varietats marcades dialectalment.

La intencionalitat

La intencionalitat o propòsit és també un dels factors que configuren el registre. El fet que un text s'hagi emès amb la intenció de convèncer, per exemple, condiciona els usos lingüístics (hi abundarà, per exemple, el mode imperatiu), molt diferents de si el que es pretén és demanar una informació, recriminar, narrar, escriure, predir, informar, divertir, etc.

La intencionalitat discursiva està molt lligada amb la funció comunicativa predominant i dóna lloc a diferents tipus de text (expositius, descriptius, instructius, predictius, etc.).

Podem distingir dos grans tipus d'intencionalitat: l'**objectiva** i la **subjectiva**. En el registre científic es busca la màxima objectivitat; en canvi, en el registre poètic el que es pretén és transmetre emocions personals. Quan la intenció és objectiva, neutra, abunda la 3a pers., les

oracions enunciatives, etc. En canvi, l'ús de la 1a pers., de frases exclamatives, de lèxic connotatiu, etc., dóna un to més subjectiu. Els registres d'intencionalitat objectiva solen tendir a l'estàndard i als registres formals, mentre que els d'intencionalitat subjectiva solen expressar-se en varietats dialectals i ens registres no formals.

Nivell de formalitat

El nivell de formalitat (**alt**, **mitjà** i **baix**) és un dels factors que més condicionen el registre. Una situació molt formal (una audiència amb autoritats) comporta uns usos clarament diferents d'una situació més informal (conversa entre amics).

El **grau de familiaritat,** de confiança, que mantenen els parlants condiciona molt el nivell de formalitat. No ens adrecem igual a un conegut que a un desconegut, a una persona gran que a una criatura, etc. Igualment, les **formes de tractament** condicionen també el nivell de formalitat: reservem *tu* per a situacions informals; *vostè* i *vós*, per a situacions formals. Abans d'escriure o de parlar, hem de tenir molt clar, doncs, a qui va destinat el missatge i quin tractament resulta adequat.

En general, els temes especialitzats solen demanar un nivell de formalitat més aviat alt, mentre que els més generals permeten nivells de formalitat més diversos.

ELS REGISTRES FORMALS (cientificotècnic, literari, estàndard)

Dins els registres formals (o cultes), comentarem el cientificotècnic i literari. L'**estàndard**, pel fet de ser neutre, fa de pont amb els registres no formals. A part del cientificotècnic, existeixen altres **registres especialitzats** o tecnolectes: el llenguatge jurídic, l'administratiu, el de política, el de la meteorologia, el del periodisme d'esports... Els tecnolectes fan ús del registre estàndard, però utilitzen un vocabulari especialitzat.

En general, els registres formals es caracteritzen per la seva correcció amb relació a la normativa, per una sintaxi ben cisellada i un lèxic ric i culte (que pot incloure des de d'arcaismes fins a neologismes, passant per préstecs de mots i expressions provinents de llengües modernes i clàssiques) i, si són textos orals, per una prosòdia acurada.

El registre cientificotècnic

Aquest afany de precisió lèxica comporta l'ús de terminologia de creació pròpia (neologismes), l'ús de mots corrents però amb significat especialitzat segons la disciplina (no tenen el mateix valor els mots *memòria*, *virus* i *vacuna* en informàtica que en medicina) i sovint també la utilització de **llenguatges formalitzats** o artificials (símbols algebraics, químics, lògics, fonètics, etc.).

El llenguatge científic es caracteritza per estar molt formalitzat (creat per comissions lexicogràfiques vinculades a organismes oficials, com ara el TERMCAT, el centre de

terminologia de la llengua catalana), i per l'ús de símbols i d'una terminologia molt precisa. Els seus elements lèxics són, en principi, monosèmics (*poli-* "molts", *-itis-*"malaltia inflamatòria" i *-àlgia-*"dolor").

El lèxic cientificotècnic es crea especialment fent ús de la derivació i de la composició (sovint a partir d'elements **grecollatins**, utilitzats per la majoria de llengües, cosa que n'assegura la **universalitat**), com també acudint a sigles (UVI "unitat de vigilància intensiva"), a manlleus (especialment de l'anglès) més o menys adaptats a les característiques de la llengua receptora (*xip*, *escàner*, *estrès*), a l'habilitació de noms propis d'inventors (*ohm* < *Simon Ohm*), etc.

Quant a la morfosintaxi, el registre cientificotècnic es caracteritza per una construcció mesurada i concisa.

El registre literari

El registre literari busca la **polisèmia** i la **connotació**, la multiplicació de significacions. Per això, el llenguatge científic és fàcilment traduïble, però no el literari. Aquest respon a una voluntat estètica i a una intencionalitat subjectiva, que comporta un ús ambigu, connotatiu i figuratiu del llenguatge.

ELS REGISTRES NO FORMALS (col·loquial i vulgar)

El registre col·loquial

El registre col·loquial (o familiar) es caracteritza per la seva **quotidianitat** i la seva **subjectivitat**. Es tracta del registre més usat, perquè abasta totes les situacions orals en les quals la llengua s'empra amb **espontaneïtat** i de manera informal (no inclou, doncs, les intervencions en congressos, debats públics, etc.). Aquest registre participa dels trets que hem esmentat amb relació al **canal oral**. Hi podem afegir altres característiques, tant pel que fa a la construcció textual o oracional com a la fonètica o el camp lexicosemàntic.

El registre vulgar

El registre vulgar és una modalitat de registre no formal caracteritzada per les transgressions no solament de la norma lingüística (mots "deformats", mal emprats; discursos i frases mal travats), sinó també de la norma social, és a dir, d'allò que es considera de bon gust.